Baudžiamoji atsakomybė už kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisyklių pažeidimus

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

Prof. dr. Rima Ažubalytė

El.paštas: rima.azubalyte@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-20-01-10

Santrauka. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 277 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos, kuriomis, pažeidus kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisykles, sukeliamas pavojus žmonių sveikatai, o tam tikrais atvejais ir gyvybei. 2020 m. kilus COVID-19 pandemijai, buvo inicijuota daugybė norminių aktų pakeitimų, tarp jų ir baudžiamosios atsakomybės griežtinimas. Šiame straipsnyje glaustai analizuojamos teisinio reguliavimo pakeitimo priežastys ir pateikiamas preliminarus tokio pokyčio mokslinis vertinimas.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamoji atsakomybė, kova su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis, COVID-19.

Įvadas

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK)¹ 277 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos, kuriomis, pažeidus kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisykles, sukeliamas pavojus žmonių sveikatai, o tam tikrais atvejais ir gyvybei. Šiame BK straipsnyje nustatyta blanketinė dispozicija, todėl konkrečios taisyklės, kurių pažeidimas gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę, suformuluotos kituose norminiuose aktuose, iš jų pagrindinis – Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas².

Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2020 m. kovo 16 d. paskelbus ekstremaliąją padėtį ir karantiną, beveik iš karto atsirado iniciatyva griežtinti teisinę, taip pat ir baudžiamąją, atsakomybę asmenims, nesilaikantiems įpareigojimų, susijusių su karantino priemonėmis. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija inicijavo BK 277 straipsnio pakeitimus. Panašių – paprastai baudžiamosios ir administracinės atsakomybės griežtinimo – veiksmų buvo imtasi ir kitose valstybėse.³

Mokslinio tyrimo tikslas – išnagrinėti priežastis, paskatinusias imtis baudžiamosios atsakomybės už kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisyklių pažeidimus griežtinimo, taip pat

1 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Žin., 2000, Nr. 89-2741 (aktuali redakcija).

2 Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas, 1996 m. rugsėjo 25 d. Nr. I-1553. Nauja redakcija nuo 2002 07 01, Žin., 2001, Nr. 112-4069; Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo Nr. I-1553 2, 8, 9, 18, 21 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymas, 2020 m. kovo 31 d. Nr. XIII-2831, TAR, 2020, Nr. 2020-07194.

3 Pvz., žr. Mikołaj Małecki, Marek Sławiński, „Repressive Nature of Selected COVID-19 Regulations in the Polish Legal System. The Question of Constitutionality“, iš *Corona virus and the Law in Europe*, Ewoud Hondius, Marta Santos Silva, Andrea Nicolussi, Pablo Salvador Coderch, Christiane Wendehorst and Fryderyk Zoll (eds.), žiūrėta 2020 m. spalio 11 d., <https://www.intersentiaonline.com/publication/coronavirus-and-the-law-in-europe/73?version=v-544bf2be-8004-f72f-8088-dea754a9a0da#H0>; Svitlana Mazepa, „COVID-19 and Its Impact on Ukrainian Criminal Law“, iš *Corona virus and the Law in Europe*, Ewoud Hondius, Marta Santos Silva, Andrea Nicolussi, Pablo Salvador Coderch, Christiane Wendehorst and Fryderyk Zoll (eds.), žiūrėta 2020 m. spalio 11 d., <https://www.intersentiaonline.com/publication/coronavirus-and-the-law-in-europe/85?version=v-544bf2be-8004-f72f-8088-dea754a9a0da#H0>.

įvertinti tokių iniciatyvų proporcingumą. Atliekant tyrimą daugiausia buvo taikomi teisės aktų sisteminės analizės ir teleologinis metodai.

1. Baudžiamosios atsakomybės už kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisyklių pažeidimus reguliavimo pokyčiai

Iki 2020 m. gegužės 8 d. galiojusio BK 277 straipsnyje „Kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisyklių pažeidimas“ buvo nurodyta:

- „1. Tas, kas pažeidė teisės aktų dėl sveikatos apsaugos reikalavimus ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrolės taisykles, jeigu dėl to išplito susirgimas ar kilo epidemija, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.
2. Tas, kas būdamas medicinos įstaigos informuotas apie savo ligą ir įspėtas dėl apsaugos priemonių, kurių jis privalo laikytis bendraudamas su žmonėmis, sukėlė pavojų kitam asmeniui užsikrėsti pavojinga infekcine liga, padarė baudžiamąjį nusizengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.
3. Asmuo atsako pagal šį straipsnį tik tais atvejais, kai jame numatytos veikos yra padarytos dėl neatsargumo.
4. Už šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo.“

Kaip buvo nurodyta Teisingumo ministerijos aiškinamajame rašte dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 277 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, šio BK straipsnio pakeitimo tikslai yra du: 1) numatyti adekvačias, proporcingas ir atgrasančias sankcijas už BK 277 straipsnio 1 ir 2 dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų padarymą ir 2) patikslinti BK 277 straipsnyje įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėties požymius, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo nuostatas.⁴ Siūlymas griežtinti atsakomybę buvo grindžiamas tuo, kad teisės aktų pažeidimas, dėl kurio gali kilti minėti baudžiamajame įstatyme įtvirtinti padariniai, nors ir padarytas neatsargiai (asmuo nenumato savo elgesio pasekmių, tačiau, atsižvelgiant į jo asmenines savybes, turi ir gali jas numatyti arba numato pasekmes, bet tikisi jų lengvabūdiškai išvengti), sukuria realias prielaidas tolesniam itin pavojingų užkrečiamųjų ligų masiškam išplitimui, o tai atsižvelgiant į esamą situaciją ir Lietuvos Respublikoje, ir pasaulyje yra itin pavojinga ir gali sukelti nepamatuojamas ilgalaikes neigiamas pasekmes visuomenės sveikatai. Todėl, Teisingumo ministerijos vertinimu, BK 277 straipsnio 1 ir 2 dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų sankcijos yra neadekvačios šių neteisėtų veikų pavojingumo laipsniui bei pobūdžiui ir šiomis veikomis galimai sukeliama pavojingų padarinių atžvilgiu, todėl nepadeda veiksmingai užtikrinti, kad asmenys nepažeistų teisės aktų ir medikų privalomų nurodymų dėl apsaugos priemonių, kurių jie privalo laikytis bendraudami su žmonėmis.⁵

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, atsižvelgusi į įstatymo iniciatorės – Teisingumo ministerijos nuomonę ir į savo 2020 m. vasario 26 d. nutarimu Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“ paskelbtą valstybės lygio ekstremaliąją situaciją visoje šalyje dėl naujojo koronaviruso (COVID-19) plitimo grėsmės, 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ paskelbė trečią (visiškos parengties) civilinės saugos sistemos parengties lygį ir karantiną visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje ir prašė įstatymo projektą svarstyti ypatingos skubos tvarka, nes jis reikalingas minėtos situacijos padariniams šalinti.⁶

4 Teisingumo ministerijos aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 277 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, TAR, žiūrėta 2020 m. liepos 17 d.

5 *Ibid*

6 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 25 d. nutarimas Nr. 297 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 277 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui, TAR, 2020-03-27, Nr. 2020-06164, žiūrėta 2020 m. liepos 17 d., <http://www.infolex.lt/ta/588900>.

Taigi, 2020 m. balandžio 28 d. priimta ir nuo 2020 m. gegužės 8 d. įsigaliojusio BK 277 straipsnio nauja redakcija numato:

- „1. Tas, kas būdamas medicinos įstaigos informuotas apie savo ligą ir įspėtas dėl apsaugos priemonių, kurių jis privalo laikytis bendraudamas su žmonėmis, sukėlė pavojų kitam asmeniui užsikrėsti pavojinga ar ypač pavojinga užkrečiamąja liga, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų.
2. Tas, kas pažeidė teisės aktų dėl sveikatos apsaugos reikalavimus ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrolės taisykles, jeigu dėl to išplito susirgimas ar kilo epidemija, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.“⁷

Šiuo įstatymu atsakomybė už kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisyklių pažeidimus buvo sugriežtinta: pirma, padidinta maksimali laisvės atėmimo bausmė už nusikaltimą – nuo iki šiol buvusių trejų iki penkerių metų; antra, baudžiamasis nusižengimas, kuris anksčiau buvo nurodytas BK 277 straipsnio 2 dalyje, prilygintas nusikaltimui. Atitinkamai iš sankcijos išbraukta švelniausia alternatyvi bausmė – viešieji darbai, taip pat nustatyta dar viena alternatyvi bausmė – laisvės atėmimas iki vienerių metų.

Teisingumo ministerija, siūlydama griežtinti sankciją, pakeliant laisvės atėmimo bausmės dydį iki penkerių metų, nurodė, kad laisvės atėmimo iki trejų metų sankcija neatitinka nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnio bei pobūdžio, kartu ji nėra pakankamai atgrasanti. Aiškinamajame rašte buvo teigiama, kad pavojingų užkrečiamųjų lygų platinimas, ligos protrūkio ar epidemijos sukėlimas, kuris sąlygotas teisės aktų dėl sveikatos apsaugos reikalavimų ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrolės taisyklių pažeidimo, yra itin pavojinga veika, galinti sukelti neigiamas pasekmes ir pavieniams asmenims, ir didžiajai visuomenės daliai. Nors aptariama nusikalstama veika gali būti padaroma tik neatsargiai, tačiau lengvabūdišku ar nerūpestingu elgesiu sudaromos prielaidos sutrikdyti (netgi sunkiai) sveikatą potencialiai dideliame arba net neapibrėžtame asmenų skaičiui. Tokia sankcija, įstatymo iniciatoriaus nuomone, sukurtų tinkamas prielaidas veiksmingai atgrasyti asmenis nuo lengvabūdiškų ir nerūpestingų sprendimų, susijusių su kova prieš epidemijas ir užkrečiamąsias ligas.⁸

Sprendimas baudžiamąjį nusižengimą (už jį nėra galimybės skirti laisvės atėmimo bausmės, baudžiamojo nusižengimo padarymas neužtraukia teistumo) vertinti kaip nusikaltimą ir už jį numatyti ir laisvės atėmimo bausmę buvo grįstas tuo, kad, Teisingumo ministerijos manymu, net toks elgesys, kurio metu sukuriama prielaida kitiems asmenims potencialiai užsikrėsti pavojinga užkrečiamąja liga, ypač karantino metu, turėtų būti laikomas pavojingesne veika negu tik baudžiamasis nusižengimas. Lengvabūdiškas asmenų požiūris į asmeninę ir visuomenės sveikatą negali būti toleruojamas, ypač įvertinus situaciją, susijusią su COVID-19 viruso masiniu plitimu Lietuvos Respublikoje.⁹

Vertinant baudžiamosios atsakomybės sugriežtinimą už taisyklių pažeidimą, visų pirma pažymėtina, kad įstatymo poreikis buvo grindžiamas akcentuojant konkrečią, tačiau vis dėlto laikino pobūdžio situaciją¹⁰ – valstybėje paskelbtą ekstremaliąją padėtį ir karantiną, nors aprašant

7 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 277 straipsnio pakeitimo įstatymas. 2020 m. balandžio 28 d. Nr. XIII-2866, TAR, 2020-05-07, Nr. 9790, žiūrėta 2020 m. liepos 17 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d5771c80895511eaa51db668f0092944?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=6d08be8b-9664-46e9-ac26-9890a32a700a>.

8 *Supra note*, 4.

9 *Ibid*

10 Pvz., Ukrainoje, įvertinus galimai laikiną baudžiamosios atsakomybės griežtinimo poreikį, buvo pasirinktas juridinės technikos prasme įdomus kriminalizavimo mechanizmas – sugriežtinti baudžiamąją atsakomybę už tam tikrų norminių aktų pažeidimą konkrečiam, baudžiamajame įstatyme numatytam laikotarpiui. Tačiau literatūroje pagrįstai abejojama tokio įstatymo atitiktimi baudžiamosios teisės principams. Žr. Svitlana Mazepa, „COVID-19 and Its Impact on Ukrainian Criminal Law“, iš *Corona virus and the Law in Europe*, Ewoud Hondius, Marta Santos Silva, Andrea Nicolussi, Pablo Salvador Coderch, Christiane Wendehorst and Fryderyk Zoll (eds.), žiūrėta 2020 m. spalio 11 d., <https://www.intersentiaonline.com/publication/coronavirus-and-the-law-in-europe/85?version=v-544bf2be-8004-f72f-8088-dea754a9a0da#H0>.

nusikalstamą veiką jokių papildomų sąlygų kilti baudžiamajai atsakomybei (pvz., tai, kad veika padaryta esant nepaprastajai padėčiai, ekstremaliajai situacijai, karantinui etc., skirtingai nei formuluojant taip pat naują administracinio nusižengimo sudėtį, numatytą Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK)¹¹ 45 straipsnio 4 dalyje), nenumatytos – tiesiog už tam tikrų taisyklių nesilaikymą buvo nustatytos griežtesnės sankcijos. Tokiu atveju svarstytinas atsakomybės griežtinimo proporcingumas. Šiame kontekste pažymėtina, kad baudžiamajame įstatyme bausmių sistemą nustatantis teisinis reguliavimas negali būti keičiamas atsižvelgiant tik į visuomenėje tam tikru laikotarpiu susiklosčiusį požiūrį į tam tikras nusikalstamas veikas.¹²

Kita vertus, kaip jau minėta, BK 277 straipsnio 2 dalyje nurodytas neatsargus nusikaltimas – už panašaus pobūdžio neatsargius nusikaltimus (t. y. už įvairių taisyklių nesilaikymą) numatytos įvairios bausmės. Pvz., BK 137 straipsnio 3 dalyje nurodytas nusikaltimas – vieno ar kelių asmenų sunkus sveikatos sutrikdymas, kilęs dėl specialių elgesio taisyklių nesilaikymo, baudžiamas laisvės atėmimu iki 7 metų; sunkus asmens sveikatos sutrikdymas, sukeltas eismo taisyklės pažeidusio asmens, baudžiamas laisvės atėmimu iki 5 metų (BK 281 straipsnio 3 dalis). BK 139 straipsnio 2 dalyje nurodytas nusikaltimas – nesunkus asmens sveikatos sutrikdymas baudžiamas laisvės atėmimu iki vienerių metų. BK 277 straipsnio 2 dalyje nurodyto nusikaltimo pasekmės įvardytos kaip susirgimo išplitimas ar epidemijos kilimas, taigi, daugelio žmonių sveikatai gali kilti pavojus, nors konkrečių asmenų sveikatos sutrikdymo mastas gali labai skirtis – nuo nežymaus iki sunkaus.

Darytina bendra išvada, kad sankcijų padidinimas iš esmės reiškia jų sulyginimą su sankcijomis už panašaus pobūdžio neatsargių nusikaltimų padarymą. Kita vertus – susirgimo išplitimas ar juolab epidemijos sukėlimas, priklausomai nuo jų masto, pats savaime gali būti pripažintas pakankamai pavojingu nusikaltimu – tokiu atveju platesnės sankcijų ribos, be kita ko, ir griežtesnė sankcija, gali leisti teismui tinkamai individualizuoti bausmę.

2. Nusikalstamos veikos – kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisyklių pažeidimus – kvalifikavimas ir atirbojimas nuo administracinio nusižengimo

Prieš pradedant analizuoti baudžiamąją atsakomybę už šių taisyklių pažeidimus, dar kartą pažymėtina, kad asmuo atsako už šias nusikalstamas veikas tik tais atvejais, kai jos padarytos dėl neatsargumo. BK numatyti tyčiniai nusikaltimai, kurie gali sukelti panašias pasekmes – tarp jų ir įvairaus sunkumo asmens sveikatos sutrikdymus. Štai, pvz., BK 135 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad tas, kas tyčia susargdina sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, kuri realiai gresia gyvybei, baudžiamas laisvės atėmimu iki dešimties metų (BK 135 straipsnio 1 dalis), o jeigu yra veikos pavojingumą didinančių požymių, pvz., nusikaltimas įvykdomas dėl chuliganiškų paskatų ar sužalojami (susargdinami) du ar daugiau žmonių, toks asmuo gali būti baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dvylikos metų (BK 135 straipsnio 2 dalis); BK taip pat numato atsakomybę už tyčinį nesunkų sveikatos sutrikdymą (BK 138 straipsnis); taip pat fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą (BK 140 straipsnis).

Kasacinės instancijos teismo (kaip ir kitų teismų) praktikoje BK 277 straipsnio taikymas iki 2020 m. buvo išskirtinai retas. Tyrimo metu sistemoje *Infoplex* pagal reikšminius žodžius – BK 277 straipsnis – rastos dvi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) nagrinėtos bylos,

11 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR, 2015-07-10, Nr. 11216, žiūrėta 2020 m. lapkričio 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b8d908c0215b11e58a4198cd62929b7a/asr>.

12 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas.

iš kurių vienoje kaltinamieji buvo pripažinti kaltais, kitoje – kaltinamoji išteisinta.¹³ 2020 m. birželio 20 d. duomenimis, pradėta trylika ikiteisminių tyrimų dėl BK 277 straipsnyje nurodytos veikos – kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisyklių pažeidimų.¹⁴ Kiek galima spręsti iš viešai prieinamų šaltinių¹⁵, dažniausiai (paprastai) baudžiamaisiais įsakymais baigiamos bylos dėl BK 277 straipsnio 1 dalyje (arba dėl iki 2020 m. gegužės galiojusioje BK 277 straipsnio 2 dalyje) nurodytos nusikalstamos veikos, t. y. baudžiami fiziniai asmenys, kurie, būdami medicinos įstaigos informuoti apie tai, kad yra užsikrėtę koronaviruso infekcija (COVID-19), nesilaikė privalomų apsaugos priemonių – pasišalino iš ligoninės, važiavo viešuoju transportu ir pan. Todėl BK 277 straipsnyje nurodytų dviejų nusikalstamų veikų požymių analizė kol kas negali būti grindžiama teismų praktika.

2.1. Asmens, kuris, būdamas medicinos įstaigos informuotas apie savo ligą ir įspėtas dėl apsaugos priemonių, sukėlė pavojų kitam asmeniui užsikrėsti pavojinga infekcine liga, nusikalstama veika – formaliosios sudėties veika (BK 277 straipsnio 1 dalis)

BK 277 straipsnio 1 dalyje numatyta baudžiamoji atsakomybė fiziniam asmeniui, kuris, būdamas medicinos įstaigos informuotas apie savo ligą ir įspėtas dėl apsaugos priemonių, kurių jis privalo laikytis bendraudamas su žmonėmis, sukėlė pavojų kitam asmeniui užsikrėsti pavojinga infekcine liga. Toks asmuo gali būti nubaustas arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų. Taigi, BK 277 straipsnio 1 dalis taikoma nustačius, kad asmuo, kuris buvo medicinos įstaigos tinkamai informuotas apie savo sveikatos būklę ir įspėtas, jog turi imtis apsaugos priemonių, kurių privalo laikytis bendraudamas su žmonėmis, sąmoningai jų nesiėmė ir savo veiksmais (pasišalindamas iš gydymo įstaigos, lankydamasis viešose vietose, bendraudamas su kitais asmenimis ir pan.) elgėsi rizikingai bei neatsakingai, taip sukeldamas pavojų kitam asmeniui ar asmenims užsikrėsti pavojinga infekcine liga.¹⁶ Paprastai tokios apsaugos priemonės taikomos pagal ligos pobūdį ir galimybes užkrėsti ja kitus žmones. Pvz., jei tai lytinių santykių metu perduodama liga, asmuo gali būti įspėtas dėl lytinių kontaktų, jei tai kitokio kontakto, oro lašeliniu ar aerozoliniu būdu perduodama liga (kaip, pagal šiuo metu turimus duomenis, teigia Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija ir Pasaulio

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2012.

14 „Per karantiną policija dėl jo nesilaikymo nubaudė per 3 tūkst. asmenų“, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 24 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1190235/per-karantina-policija-del-jo-nesilaikymo-nubaude-per-3-tukst-asmenu>.

15 „Iš palatos per langą bėgusi ir troleibusu namo vykusi vilnietė dėl viruso platinimo aiškinsis teisme“, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 25 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/is-palatos-per-langa-begusi-ir-troleibusu-namo-vykusi-vilniete-del-viruso-platinimo-aiskinsis-teisme-59-1308784?copied>; „Paniką sėjusiam ir grėsmę aplinkiniams dėl COVID-19 kėlusiam D. Armaliui – baudžiamoji byla“, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 25 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/panika-sejusiam-ir-gresme-aplinkiniams-del-covid-19-kelusiam-d-armaliui-baudziamoji-byla-59-1351972?copied>; „Zarasų rajone sugauta iš ligoninės pabėgusi moteris su dukra, kuriai įtariamas koronavirusas“, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 25 d., <http://udiena.lt/kriminalai/item/13738-zarasu-rajone-sugauta-is-ligonines-pabegusi-moteris-su-dukra-kuriai-itiriamas-koronavirusas>.

16 COVID-19 liga (koronaviruso infekcija) 2020 m. kovo 17 d. įtraukta į ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų sąrašą. Žr. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. birželio 13 d. įsakymas Nr. 278. „Dėl pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų, dėl kurių ligoniniai, asmenys, įtariamai, kad serga pavojingomis ar ypač pavojingomis užkrečiamosiomis ligomis, asmenys, turėję sąlytį, ar šių ligų sukėlėjų nešiotojai turi būti hospitalizuojami ir (ar) izoliuojami, tiriami ir (ar) gydomi privalomai, sąrašo patvirtinimo“. Keistas: 2002 07 10 įsakymu Nr. 364 (nuo 2002 07 27), Žin., 2002, Nr. 75-3245 2006 07 13 įsakymu Nr. V-605 (nuo 2006 07 21), Žin., 2006, Nr. 79-3134, 2020 02 20 įsakymu Nr. V-207 (nuo 2020 02 26), TAR, 2020, Nr. 2020-03991, 2020 03 17 įsakymu Nr. V-389 (nuo 2020 03 19), TAR, 2020, Nr. 2020-05670.

sveikatos organizacija dėl COVID-19 plitimo¹⁷), asmeniui gali būti nurodyta hospitalizuotis, izoliuotis, nedirbti tam tikro darbo¹⁸ ir pan.

BK 277 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto nusikaltimo sudėtis yra formalioji – tai reiškia, jog padarinių nustatymas (pvz., kitų asmenų užkrėtimas etc.) nėra būtina baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlyga; pakanka rizikos, kad toks asmuo, būdamas tinkamai informuotas apie savo ligą ir jos grėsmes kitiems asmenims, neatsargiais ir lengvabūdiškais veiksmais gali sukelti pavojų kitiems. Kita vertus, teismas, svarstydamas baudžiamosios atsakomybės taikymo pagal BK 277 straipsnio 1 dalį klausimą, turi įvertinti, ar asmens veika turi būti vertinama pagal BK, ar asmeniui gali būti taikoma administracinė atsakomybė pagal ANK 45 straipsnį „Visuomenės sveikatos srities Europos Sąjungos reglamentų ar sprendimų, higienos norminių aktų ar kitų visuomenės sveikatos srities teisės aktų, Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo pažeidimas“. ANK 45 straipsnio 3 dalyje numatyta: „Visuomenės sveikatos srities Europos Sąjungos reglamentų ar sprendimų, higienos norminių aktų ar kitų visuomenės sveikatos srities teisės aktų, Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo pažeidimas, sukėlęs pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamosioms ligoms, užtraukia baudą asmenims nuo trijų šimtų iki penkių šimtų šešiasdešimt eurų ir juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims – nuo vieno tūkstančio keturių šimtų iki trijų tūkstančių eurų.“ O jei veika yra padaryta specifinėmis sąlygomis (kaip nagrinėjamu atveju, pvz., karantino ar riboto karantino metu), ji turėtų būti vertinama ir atibojant ją nuo ANK 45 straipsnio 4 dalyje numatyto nusižengimo – nuo visuomenės sveikatos srities Europos Sąjungos reglamentų ar sprendimų, higienos norminių aktų ar kitų visuomenės sveikatos srities teisės aktų, Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo pažeidimo, sukėlusio pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamosioms ligoms, padarytos karo, nepaprastosios padėties, mobilizacijos, karantino, riboto karantino metu, taip pat susidarius ekstremaliajai situacijai ar ekstremaliajam įvykiui, jeigu ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, kuris užtraukia baudą asmenims nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio penkių šimtų eurų ir juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims – nuo vieno tūkstančio penkių šimtų iki šešių tūkstančių eurų.¹⁹ Kaip nurodo Policijos departamentas, pirmojo karantino metu (2020 m. birželio 20 d. duomenimis) pagal ANK jau buvo nubausta daugiau nei trys tūkstančiai asmenų, pažeidusių įvairius draudimus (pvz., reikalavimą dėvėti burną ir nosį dengiančią kaukę, nesibūriuoti viešose vietose ir

17 Modes of transmission of virus causing COVID-19: implications for IPC precaution recommendations. Scientific brief. 29 March 2020. World Health Organization, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 25 d., https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331616/WHO-2019-nCoV-Sci_Brief-Transmission_modes-2020.2-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y; „Kaip galima užsikrėsti COVID-2019?“, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 25 d., <https://sam.lrv.lt/lt/news/preveniniai-veiksmai-del-naujojo-koronaviruso-informacija-nuolat-papildoma/koronavirusas/duk-covid-19/kaip-galima-uzsikresti-covid-2019>; „Q&A: How is COVID-19 transmitted?“, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 25 d., <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-how-is-covid-19-transmitted>

18 Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo 8, 9 straipsniai, 18 straipsnio 5 dalis. Sveikatos apsaugos ministro įsakyme detalizuota informavimo apie atskiras apsaugos priemones tvarka. Pvz., nustatyta: „Stacionarinės asmens sveikatos priežiūros įstaigos (ASPI) specialistai prieš paleisdami iš stacionarinės ASPI ligonį, asmenį, įtariamą, kad serga, ar asmenį, turėjusį sąlytį, arba mobilūs punktai bei karščiavimo klinikos, kai imamas tepinėlis dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcija) nustatymo asmenims, įtariamiesiems, kad serga, ar sąlytį turėjusiems asmenims, informuoja tokį asmenį apie Taisyklėse nustatytą izoliavimo namuose, kitoje gyvenamojoje vietoje ar paskirtoje asmens sveikatos priežiūros įstaigoje ar savivaldybės administracijos numatytose patalpose tvarką, įteikia pasirašyti (jei iki šiol asmuo nebuvo pasirašęs) sutikimo būti izoliuotam formą ir atitinkamą atmintinę“ (žr. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2020 m. kovo 12 d. įsakymas Nr. V-352. „Dėl Asmenų, sergančių COVID-19 liga (koronaviruso infekcija), asmenų, įtariamų, kad serga COVID-19 liga (koronaviruso infekcija), ir asmenų, turėjusių sąlytį, izoliavimo namuose, kitoje gyvenamojoje vietoje ar savivaldybės administracijos numatytose patalpose taisyklių patvirtinimo“, TAR, 2020, Nr. 2020-06146).

19 Kaip jau minėta, ANK 45 straipsnio redakcija keista 2020 m. kovo 31 d. įstatymu Nr. XIII-2830 (nuo 2020 04 03), TAR, 2020, Nr. 2020-06899.

pan.). Kol nėra suformuotos aukštesnių teismų praktikos baudžiamosiose ir administraciniuose nusižengimų bylose, galima teigti, kad siekiant tinkamai įrodyti ANK 45 straipsnio 3 ir 4 dalyje nurodytus nusižengimus, o būtent, jog taisyklių pažeidimas „sukėlė pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamosioms ligoms“, šių nusižengimų inkriminavimas gali tapti toks pat sudėtingas kaip ir nusikaltimo, numatyto BK 277 straipsnio 1 dalyje²⁰. Nusikaltimo sudėtis šiuo požiūriu suformuluota konkrečiau – kaltu gali būti pripažintas tik asmuo, kuris yra medicinos įstaigos informuotas apie savo ligą ir pavojų užkrėsti kitus asmenis, taip pat kai jis informuotas, kokių apsaugos priemonių privalo laikytis. Taigi, ANK ir BK normų analizė leidžia daryti išvadą, jog tokiam asmeniui, kuris yra tinkamai informuotas apie ligą ir apsaugos priemones ir jų nesilaiko, kaip paprastai turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.

BK 277 straipsnio 1 dalyje nurodyto nusikaltimo subjektu gali tapti 16 metų sulaukęs asmuo, kuris, kaip jau minėta, būdamas medicinos įstaigos informuotas apie savo ligą ir išpėtas dėl apsaugos priemonių, kurių jis privalo laikytis bendraudamas su žmonėmis, jų nesilaikė ir taip sukėlė pavojų užsikrėsti kitiems pavojinga infekcine liga, nagrinėjamu atveju – COVID-19.

2.2. Teisės aktų dėl sveikatos apsaugos reikalavimų ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrolės taisyklių pažeidimas, dėl kurio išplito susirgimas ar kilo epidemija – materialiosios sudėties nusikaltimas (BK 277 straipsnio 2 dalis)

BK 277 straipsnio 2 dalyje numatyta nusikalstama veika, skirtingai nei prieš tai nagrinėta, aprašyta kaip materialiosios sudėties veika, t. y. kaip teisės aktų dėl sveikatos apsaugos reikalavimų ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrolės taisyklių pažeidimas, dėl kurio išplito susirgimas ar kilo epidemija. Ši veika objektyviai pasireiškia teisės aktų dėl sveikatos apsaugos reikalavimų ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrolės taisyklių pažeidimu. Tai gali būti padaroma tiek veikimu, tiek ir neveikimu. Veikimas yra tada, kai kaltininkas aktyviais veiksmais pažeidžia sveikatos apsaugos ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrolės reikalavimus, o neveikimas – kai kaltininkas, nors ir turi pareigą, nevykdo iš atitinkamų teisės aktų kylančių reikalavimų, susijusių su sveikatos apsauga ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrole. Šiuo atveju, sprendžiant klausimą dėl asmens kaltės padarius BK 277 straipsnio 2 dalyje numatytą nusikaltimą, itin svarbu nustatyti, kokius iš teisės aktų, susijusių su sveikatos apsauga ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrole, kylančius reikalavimus kaltininkas pažeidžia savo veika (veikimu ar neveikimu). Įvertinus tai, kad BK 277 straipsnio 2 dalyje suformuluota blanketinė norma, inkriminuojant asmeniui neteisėtą veiką, būtina nustatyti, kokias taisykles (reikalavimus) nustatė teisės aktai, susiję su sveikatos

20 Kiek matyti iš ankstesnių, pirmojo karantino metu arba tuoj po jo apeliacinės instancijos teismo priimtų nutarčių bylose dėl ANK 45 straipsnio 4 dalies, teismai atskirai nemotyvavo, kokiu būdu asmuo, nesilaikantis įpareigojimų, sukėlė pavojų išplisti užkrečiamai ligai. Pvz., administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-290-478/2020 priimtoje nutartyje teigiama: „Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020-03-14 nutarimo Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ 3.1.10.3. papunktį (papunkčiu papildyta Nr. 345, 2020-04-08, paskelbta TAR 2020-04-08, i. k. 2020-07269), asmenys buvo įpareigoti viešose vietose dėvėti nosį ir burną dengiančias apsaugos priemones (veido kaukes, respiratorius ar kitas priemones). Taigi, šis įpareigojimas buvo reglamentuotas nurodant teisės akte, kuris privalomas visiems asmenims, kurio be jokios išimties privalėjo laikytis ir A. G. Iš policijos pareigūno Ž. K. tarnybinio pranešimo „Dėl reikalavimų nevykdymo“ matyti, kad 2020 m. balandžio 15 d. apie 17.07 val. buvo gautas pranešimas, kad (duomenys neskelbtini) prekybos centre „(duomenys neskelbtini)“ yra agresyvi moteris be kaukės, kuri kelia triukšmą. [...] Šie duomenys patvirtina, kad A. G., karantino metu atėjusi į viešą įstaigą – parduotuvę be apsaugos priemonių ant burnos bei nosies, kuomet pagal minėtą Vyriausybės nutarimą tą daryti buvo privaloma, pažeidė sveikatos srities teisės aktų reikalavimus, tokiu būdu sukėlė pavojų išplisti užkrečiamai ligai COVID-19. Tokie jos veiksmai teisingai buvo kvalifikuoti pagal ANK 45 straipsnio 4 dalį.“ Tačiau, pvz., administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-235-557/2020, apeliacinės instancijos teismas išsamiai nurodė, kodėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremalios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020 m. balandžio 15 sprendimo Nr. V-876 „Dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) valdymo priemonių prekybos ir paslaugų teikimo vietoms“ reikalavimų nevykdymas (darbuotojo kūno temperatūros nematavimas), sukėlė pavojų išplisti užkrečiamai ligai.

apsauga ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrole, galioję veikos padarymo metu.²¹ Kaip jau minėta, pagrindinis norminis aktas, nustatantis taisykles, susijusias su užkrečiamųjų ligų prevencija, užkardymu, kontrole, gydymu, yra Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas, tačiau paprastai asmenims inkriminuojant nusikalstamas veikas, susijusias su taisyklių nesilaikymu, jiems pateikiami kaltinimai ir dėl konkrečių, dažnai poįstatyminiuose teisės aktuose numatytų, reikalavimų nevykdymo ar netinkamo vykdymo. Štai iki 2020 m. rugsėjo 1 d. buvo priimta daugiau nei 1000 norminių aktų, susijusių su COVID-19, ir atitinkami asmenys (tiek fiziniai, tiek juridiniai) privalo vykdyti jų reikalavimus.²²

Baudžiamoji atsakomybė, pagal BK 277 straipsnio 2 dalį, atsiranda tik tada, kai dėl minėtų veikų, susijusių su iš atitinkamų teisės aktų kylančių reikalavimų nesilaikymu, išplinta susirgimas ar kyla epidemija. Būtinasis šio nusikaltimo požymis yra padariniai. Užkrečiamųjų ligų įstatymo 2 straipsnio 25 punkto 4 papunktyje nurodyta, kad epidemija – tai staigus ir neįprastai didelis užkrečiamųjų ligų išplitimas viename ar keliuose administraciniuose teritoriniuose vienetuose. Tokie padariniai kaip susirgimo išplitimas yra vertinamojo pobūdžio ir neapibrėžti norminiuose aktuose. Nors juridinės technikos prasme tai nėra baudžiamojų įstatymo kokybės požymis²³, tačiau teismai, nagrinėdami bylą, privalo aiškinti tokio požymio turinį. Taigi LAT yra nurodęs, kad susirgimo išplitimu laikytini tokie atvejai, kai dėl teisės aktų, įtvirtinančių sveikatos apsaugos reikalavimus ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrolės taisykles, pažeidimų atitinkamomis (paprastai užkrečiamosiomis) ligomis susergera keli ar keliolika žmonių.²⁴

Reikėtų atkreipti dėmesį, jog BK 137 straipsnyje numatyta atsakomybė už kitą, gana panašų į aptariamą, nusikaltimą: neatsargų sunkų žmogaus sužalojimą ar susargdinimą, kuris kilo dėl specialių elgesio saugumo taisyklių nesilaikymo. BK 137 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad tas, kas dėl neatsargumo sunkiai sužalojo ar susargdino žmogų, pažeisdamas teisės aktų nustatytas specialias elgesio saugumo taisykles (taip pat tais atvejais, jei dėl to nukenčia du ar daugiau žmonių), baudžiamas laisvės atėmimu iki septynerių metų. Taigi tokiais atvejais, kai, nesilaikant užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės taisyklių yra sunkiai sutrikdoma asmens ar asmenų sveikata, turi būti sprendžiamas klausimas, kuri šių normų (įtvirtinta BK 277 straipsnio 2 dalyje ar BK 137 straipsnio 3 dalyje) ar abi normos turi būti taikomos. Šių dviejų teisės normų analizė leidžia teigti, kad BK 137 straipsnio 3 dalyje yra nustatyta bendra norma, numatanti asmens ar asmenų sunkius sveikatos sutrikdymus, kilusius dėl specialių elgesio taisyklių nesilaikymo²⁵, o BK 277 straipsnyje – speciali norma, nes joje pavojus siejamas konkrečiai su epidemiologine situacija. Tačiau atsižvelgus į tai, kad bendra norma numato griežtesnę sankciją (laisvės atėmimą iki 7 metų), darytina išvada, kad atvejais, kai užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės taisyklių nesilaikymas sukelia ir sunkius sveikatos sutrikdymus, tokiai veikai įvertinti turi būti

21 Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo Nr. I-1553 2, 8, 9, 18, 21 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymas, 2020 m. kovo 31 d. Nr. XIII-2831, TAR, 2020, Nr. 2020-07194. Šio įstatymo 7 straipsnyje „Įstatymo taikymas“ numatyta taisyklė, kuri atitinka ir baudžiamojų įstatymo galiojimo laike principus (BK 2 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog „asmuo atsako pagal šį kodeksą tik tuo atveju, jei jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojų įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu“; BK 3 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „veikos nusikaltamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs baudžiamasis įstatymas“). Jame nurodyta: „Iki šio įstatymo įsigaliojimo būtinai hospitalizuotų ir (ar) būtinai izoliuotų pacientų būtinasis hospitalizavimas ir (ar) būtinasis izoliavimas vykdomi vadovaujantis sprendimais, priimtais pagal iki šio įstatymo įsigaliojimo galiojusias nuostatas.“ Asmeniui, kuris traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 277 straipsnį, galima inkriminuoti tik tokių taisyklių, kurios galiojo jo galimai padarytos nusikalstamos veikos metu, pažeidimą.

22 Žr. *Infolex*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 1 d.

23 Žr. Paulius Veršekys, „Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013).

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277/2014.

25 Tokie reikalavimai paprastai kyla dėl ypatingų veiklos rūšių, kurios susijusios su didesniu pavojumi žmogaus sveikatai, todėl ir už aukštesnius saugumo reikalavimus atsakingiems asmenims (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-257-697/2016, 2K-43-628/2019).

taikomos abi normos, t. y. veika kvalifikuojama kaip BK 277 straipsnio 2 dalies ir BK 137 straipsnio 3 dalies sutaptis.²⁶

Kita vertus, jei asmenims dėl ligos protrūkio ar epidemijos sveikata buvo sutrikdyta nesunkiai, manytina, kad pakaktų kaltininkams inkriminuoti tik BK 277 straipsnio 2 dalį. Nors kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija vienoje byloje yra nurodžiusi priešingai, t. y. kad nuteistųjų veiksmus, dėl kurių nesunkiai sutriko 87 asmenų sveikata, būtina kvalifikuoti pagal BK 277 straipsnio 1 dalį ir BK 139 straipsnio 2 dalį.²⁷

Pažymėtina, kad, teikiant naują BK 277 straipsnio 2 dalies redakciją, buvo siūloma nurodyti dar vieną papildomą alternatyvų nusikaltimo padarinių – „*kilo ligos protrūkis*“, grindžiant šį pasiūlymą Lietuvos Respublikos užkrečiamųjų ligų įstatymo nuostatomis (toliau – ir Užkrečiamųjų ligų įstatymas).²⁸ Šio įstatymo 2 straipsnio 19 punkte nustatyta, kad ypatingosios epideminės situacijos – tai atvejai, kai Lietuvos Respublikoje paskelbiamos užkrėstos teritorijos ir (ar) užregistruojami nežinomos kilmės užkrečiamųjų ligų sukėlėjų paplitimai, pavojingų užkrečiamųjų ligų protrūkiai ar epidemijos arba ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų atvejai, protrūkiai ar epidemijos. Užkrečiamųjų ligų įstatymo 2 straipsnio 25 dalyje, nurodant sergamumo užkrečiamosiomis ligomis lygius, teigiama „Ligos protrūkis tai yra staigus užkrečiamųjų ligų išplitimas, apėmęs riboto skaičiaus žmonių grupę ir (ar) ribotą teritoriją.“ Ligos protrūkis priskiriamas trečiam iš keturių sergamumo užkrečiamosiomis ligomis lygiui, už jį aukštesnis lygis yra tik epidemija (Užkrečiamųjų ligų įstatymo 2 straipsnio 25 dalis). Toks siūlymas liko neįgyvendintas, nors vienas iš baudžiamųjų įstatymų kokybės reikalavimų kuriant blanketines normas yra tas, kad jose turi būti siekiama vartoti tuose įstatymuose ar kituose norminiuose teisės aktuose, į kurias nukreipia blanketinė BK norma, apibrėžtas sąvokas ir terminus. Baudžiamoji teisė savo paskirtimi yra subsidiari. Tai apibūdina tiek atsakomybės (pačios griežčiausios) subsidiarumas (ji taikoma kaip *ultima ratio* priemonė), tiek baudžiamajame įstatyme vartojamų teisinių kategorijų tinkamas pasirinkimas, jei nusikaltimo padarymas siejamas ir su kitų (ne baudžiamojo įstatymo) teisinių reguliavimų pažeidimu.

Inkriminuojant šį nusikaltimą turi būti nustatytas priežastinis kaltininko veikos ir atsiradusių padarinių ryšys. Kaip jau minėta, šis nusikaltimas sukonstruotas kaip materialiosios sudėties nusikaltimas, t. y. tam tikrų taisyklių nesilaikymas gali būti pripažintas nusikaltimu tik tada, kai sukelia baudžiamajame įstatyme numatytas pasekmes. Tokio pobūdžio bylose nustatyti priežastinį ryšį yra pakankamai sudėtinga. Vis dėlto doktrinoje, analizuojant priežastinio ryšio nustatymo ypatumus, tais atvejais, kai padariniai kyla dėl taisyklių nesilaikymo, siūloma taikyti bendrą priežastinio ryšio nustatymo modelį: nustatyti faktinį ir teisinį priežastinį ryšį, naudojantis doktrinoje ir teismų praktikoje formuojamomis taisyklėmis. Naujausiame tyrime, nustatant faktinį priežastinį ryšį, siūloma taikyti būtiniosios padarinių kilimo sąlygos taisyklę. Vertinant priežastinio ryšio pobūdį būtų nustatomas tiesioginis ar sudėtingas priežastinis ryšys, kai kaltininko veiksmai tiesiogiai arba netiesiogiai nulemia pavojingų padarinių atsiradimą. Jeigu kaltininko neteisėti veiksmai tiesiogiai sukelia padarinius, konstatuotinas tiesioginis priežastinis ryšys. Tais atvejais, kai į priežastinio ryšio grandinę įsiterpia kiti veiksniai (kad ir nulemti, paveikti kaltininko), konstatuojamas sudėtingas priežastinis ryšys. Analizuojant teisinį priežastinį ryšį, vertinama, ar kaltininko veiksmai sukūrė pavojingą situaciją, kuri buvo aktyvi ir nepasibaigusi iki pat pavojingų padarinių atsiradimo momento. *Novus actus intervenience* teorijos pagrindu įvertinama, ar priežastinio ryšio grandinė

26 Beje, kaip papildomas argumentas dėl sankcijos už BK 277 straipsnio 2 dalyje nurodytą nusikaltimą griežtinimą buvo nurodyta tai, jog penkerių metų laisvės atėmimo baudmės sankcija pasirinkta tikslingai, nes tuo atveju, jeigu būtų užkrėsta daug žmonių ir daugumai iš jų būtų sunkiai sutrikdyta sveikata, nereikėtų BK 277 straipsnio 2 dalyje esančios nusikalstamos veikos kvalifikuoti kartu su BK 137 straipsniu („Sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo“), o veiką pakaktų kvalifikuoti tik pagal BK 277 straipsnį. Tuo atveju, jeigu nebūtų sunkių padarinių, t. y. asmenims būtų nesunkiai sutrikdoma sveikata, baudžiamosios atsakomybės teisingam realizavimui išliktų alternatyvios baudmės. *Supra note*, 4.

27 Veršekys, *supra note*, 23.

28 *Supra note*, 4.

nebuvo pertraukta.²⁹ Taigi, įrodyti, kad tam tikras asmuo pažeidė konkrečias taisykles ir dėl to kilo BK 277 straipsnio 2 dalyje numatytos alternatyvios pasekmės, yra gana sudėtinga, nes priežastinis taisyklių pažeidimo ir pasekmių, numatytų BK, ryšys, kaip paprastai, visada yra sudėtingas (o ne tiesioginis). Štai T. F. buvo kaltinama tuo, kad, būdama UAB direktorė, surengė tris vestuvių pokylius, kurių metu pateikusi patiekalus, infekuotus salmonelėmis, dėl neatsargumo nesunkiai susargdino du ir daugiau žmonių. Tačiau ji buvo išteisinta nenustačius, kad maitinimo įstaiga nesilaikė reikalavimų, taip pat nepavyko nustatyti salmonelių, kuriomis užsikėtė renginio dalyviai, užkrato šaltinio.³⁰

Būtina įvertinti ir tai, kad šis nusikaltimas gali būti įvykdomas ir neveikimu. Taigi, nustatant priežastinį ryšį tokiais atvejais doktrinoje atitinkamai siūlomas panašus modelis³¹: neveikimu padarytose veikose nustatant faktinį priežastinį ryšį taikytina būtiniosios padarinių kilimo sąlygos taisyklė, kai nustatoma, kad specialaus subjekto neteisėtas neveikimas – atitinkamų norminių aktų pažeidimas – tiesiogiai ar netiesiogiai (sudėtingas priežastinis ryšys) nulemia ligos išplitimą ar epidemijos kilimą. Teisinio priežastinio ryšio etape būtina nustatyti, ar tokia kaltininko veika buvo sukurta situacija, kuri vystėsi taip, kad kilo pavojingi padariniai. Tokia situacija turi būti atsiradusi dėl kaltininko neveikimo, taip pat turi būti nenutrūkusi (nepertraukta) ir esmingai nulėmusi pavojingų padarinių kilimą.

Sprendžiant atsakomybės klausimą, būtina tinkamai nustatyti nusikaltimo subjektą. Kaip nurodė LAT, reikia nustatyti, kad kaltininkas yra tas asmuo, kuris privalo laikytis atitinkamų iš teisės aktų dėl sveikatos apsaugos ar užkrečiamųjų ligų profilaktikos kontrolės kylančių reikalavimų. Kaip tik tokią asmens pareigą gali lemti jo sveikatos būklė (pvz., asmuo serga pavojinga užkrečiamąja liga), jo profesija (pvz., veterinarijos gydytojas), pareigos (pvz., tam tikros bendrovės vadovas) ir pan.³² Pažymėtina, kad jeigu liga išplito ar epidemija kilo dėl valstybės tarnautojų (ar jiems prilygintų asmenų) kaltės, t. y. jų nevykdytų teisės aktų reikalavimų, jiems gali kilti ir atsakomybė už nusikaltimą valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.³³

Pagal viešus Policijos departamento pranešimus, iki šiol ikiteisminiai tyrimai dėl galimo analizuojamo sveikos padarymo daugiausia buvo pradėti fiziniams asmenims. Kartu paminėtina, kad už šį nusikaltimą galėtų ir turėtų būti baudžiami ir juridiniai asmenys (BK 20 straipsnis), kurių naudai ir interesais veikia jų įgalioti asmenys (direktoriai ir pan.). Tačiau 2020 m. balandžio 28 d. priimant BK 277 straipsnio pakeitimus buvo padaryta techninė klaida, iškreipianti BK 277 straipsnyje nurodytų nusikaltimų subjektų suvokimą. Šiuo įstatymu sukeistos BK 277 straipsnių dalys, t. y. 1-oji dalis tapo 2-ąja ir atvirkščiai. Atsižvelgiant į veikų pavojingumą, pasekmes ir sankcijas, šis sukeitimas yra logiškas (pirmoje dalyje numatant lengvesnį, formaliosios sudėties nusikaltimą; antroje – sunkesnį, materialiosios sudėties nusikaltimą). Tačiau kartu nepakeitus BK 277 straipsnio 4 dalies, numatančios galimybę traukti atsakomybėn ir juridinį asmenį, susidarė paradoksali ir nelogiška situacija: juridinių asmenų atsakomybė liko numatyta tik už nusikaltimą, nurodytą BK 277 straipsnio 1 dalyje, nors, pagal dabartinę reguliavimą, šį nusikaltimą gali įvykdyti tik fizinis asmuo. O BK 277 straipsnio 2 dalyje nurodytą nusikalstamą veiką gali padaryti ir juridinis asmuo, tačiau galimybė patraukti juridinį asmenį už šį nusikaltimą liko nenumatyta. Šią juridinės technikos klaidą (juk įstatymo leidėjo ketinimas, kaip matyti iš aiškinamojo rašto, buvo kaip tik griežtinti

29 Žr. Linas Žalnieriūnas, „Priežastinis ryšys ir jo nustatymas baudžiamojoje teisėje“ (daktaro disertacijos projektas, 2020 m. spalį aprobuotas Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso institute).

30 Tiesa, reikia paminėti, kad ji buvo kaltinama pagal BK 137 straipsnį (sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo), nors gynyba prašė keisti kaltinimą ir inkriminuoti nusikalstamą veiką, nurodytą BK 277 straipsnyje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2012, Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. liepos 15 d. nutartis, Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2010 m. spalio 6 d. išteisinamasis nuosprendis.

31 Žr. Žalnieriūnas, *supra* note, 29.

32 Veršekys, *supra* note, 23.

33 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213–330 straipsniai). Vyr. red. G. Švedas. (Vilnius: Registrų centras, 2010), 414.

baudžiamąją atsakomybę ir neeliminuoti iš nusikalstamos veikos subjektų rato juridinių asmenų) reikėtų ištaisyti BK 277 straipsnio 4 dalyje numatant, jog „už šio straipsnio 2 dalyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo“.

Įvertinus teisės aktų, skirtų beveik visoms viešojo gyvenimo sritims, reikalavimus, potencialiais šios nusikalstamos veikos subjektais galėtų tapti (jei būtų pakeista BK 277 straipsnio 4 dalies redakcija) iš esmės visų juridinių asmenų vadovai, taip pat ir juridiniai asmenys. Pvz., atskiruose norminiuose aktuose išdėstyti reikalavimai, skirti COVID-19 plitimui užkardyti, taikomi sveikatos priežiūros įstaigoms, švietimo ir ugdymo įstaigoms, viešojo maitinimo įstaigoms, renginių organizavimo ir kitoms įstaigoms.³⁴ Kol kas vienintelėje byloje, kuri buvo išnagrinėta visose instancijose už užkrečiamosios ligos (tricheneliozės) protrūkio sukėlimą, nuteisti juridinis asmuo ir du jo vadovai.³⁵

Kaip jau akcentuota, šis nusikaltimas gali būti padaromas tik neatsargiai (BK 277 straipsnio 3 dalis). Štai byloje buvo konstatuota, kad nors mėsos perdirbimo įmonės direktorius ir pavaduotojas nenumatė, kad žmonės dėl jų padarytų teisės aktų pažeidimų užsikrės trichinelioze, įvertinus jų einamas pareigas, darbo pobūdį, kitas asmenines savybes, jie galėjo ir turėjo numatyti tokių padarinių atsiradimą.³⁶ Nagrinėjamoje byloje teismai nustatė, kad J. J., būdamas UAB „A.“ direktoriumi, o M. A. – šios bendrovės direktoriaus pavaduotoju, būdami atsakingi už įmonės ūkinę veiklą, pažeidė teisės aktuose įtvirtintas kovos su užkrečiamosiomis ligomis taisykles, t. y. veikdami nusikalstamai nerūpestingai nesiėmė teisės aktuose numatytų veiksmų ir metodų, kurie leidžia išvengti apsikrėtimo ir susirgimo užkrečiamosiomis ligomis (nesiėmė priemonių, kad UAB „A.“ gautų leidimą vykdyti laukinių gyvūnų mėsos perdirbimą; neužtikrino, kad į UAB „A.“ mėsos perdirbimo cechą nebūtų priimta veterinarijos gydytojo nepatikrinta šerniena; neužtikrino, kad šerno skerdienu iš medžiotojo V. S. būtų priimta pagal nustatytos tvarkos reikalavimus). Dėl minėtų taisyklių pažeidimų išplito susirgimas – 84 žmonės susirgo pavojinga užkrečiamąja liga – trichinelioze.³⁷

Išvados

1. Vertinant baudžiamosios atsakomybės už kovos su epidemijomis ar užkrečiamosiomis ligomis taisyklių pažeidimą griežtinimą proporcingumo aspektu, darytina išvada, jog sankcijų už nusikalstamas veikas, nurodytas BK 277 straipsnyje, padidinimas buvo skirtas iš esmės siekiant sulyginti sankcijas už panašius į nagrinėjamą neatsargius nusikaltimus, siejamus su norminiuose aktuose įtvirtintų taisyklių nesilaikymu, todėl laikytinas nepažeidžiantis proporcingumo principo ir neišbalansuojantis Baudžiamajame kodekse nurodytų sankcijų sistemos.
2. Įvertinus norminių aktų, susijusių su COVID-19, gausą, dažnus jų pildymus ir keitimus, taip pat neretai juose įtvirtintus, bet praktiškai sudėtingai realizuojamus įpareigojimus asmenims, atsakingiems už jų vykdymą, galima teigti, jog toks reguliavimas hipotetiškai sudaro galimybes pertekliniam baudžiamajam persekiojimui. Kita vertus, BK 277 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nusikalstamos veikos materialioji sudėtis, pagal kurią būtina įrodyti, jog atitinkamų norminių aktų pažeidimas sukėlė ligos protrūkį ar epidemiją (nagrinėjamu atveju – COVID-19 ligos),

34 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2020 m. birželio 17 d. įsakymas Nr. V-1504 „Dėl Asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo esant Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbtai valstybės lygio ekstremaliajai situacijai organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, TAR, 2020-06-17, Nr. 2020-13262; Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2020 m. rugpjūčio 17 d. sprendimas Nr. V-1838 „Dėl pagrindinio ir vidurinio ugdymo organizavimo būtinų sąlygų“, TAR, 2020-08-17, Nr. 2020-17436; Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2020 m. birželio 15 d. sprendimas Nr. V-1462 „Dėl kultūros, pramogų bei kitų renginių ir susibūrimų organizavimo būtinų sąlygų“, TAR, 2020-06-15, Nr. 2020-13094 (beje, *Infolex* nurodoma, kad, 2020 m. rugpjūčio 27 d. duomenimis, yra 11 šio norminio akto redakcijų).

35 *Supra* note 24.

36 *Supra* note 24.

37 *Supra* note 24.

turėtų užtikrinti, kad tik pavojingiausi atvejai būtų vertinami baudžiamosios atsakomybės aspektu.

3. Atsižvelgus į tai, kad už BK 277 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikaltimą atsakyti gali iš esmės tik fizinis asmuo, o už BK 277 straipsnio 2 dalyje numatytą nusikaltimą ankstesnėje redakcijoje buvo numatyta ir juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, BK 277 straipsnio 4 dalį būtina keisti numatant, jog „už šio straipsnio 2 dalyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo“.

Criminal Responsibility for Breaches of Rules on Combating Epidemics or Zymotic Diseases

Mykolas Romeris University
Law School
Institute of Criminal Law and Procedure
Prof. dr. Rima Azubalytė
E-mail: rima.azubalyte@mruni.eu

Summary. *Article 277 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania specifies criminal offenses, which, when violating the rules on combating epidemics or zymotic diseases, endanger human health and, in certain cases, life. Due to the COVID-19 pandemic of 2020, a number of amendments to legal regulation were initiated, including the harshening of criminal responsibility. This article briefly analyzes the reasons for these changes of legal regulation and provides their preliminary assessment.*

Keywords: *criminal responsibility, the fight against epidemics or zymotic diseases, COVID-19.*